

Osmojezični enciklopedijski rječnik (ur. T. Ladan), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1987. – 2010.

Raguž, Dragutin, Praktična hrvatska gramatika, Medicinska naklada, Zagreb, 1997.

Silić, Josip, Ivo Pranjković, Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta, Školska knjiga, Zagreb, 2007.

Šonje, Jure (gl. urednik), Rječnik hrvatskoga jezika, Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga, Zagreb, 2000.

Sažetak

Stefan Rittgasser, Walldorf

UDK 81'366'367, pregledni rad

primljen 12. veljače 2015., prihvaćen za tisak 2. rujna 2015.

Onkraj i ukraj

Der Autor analysiert die Wörter *onkraj* i *ukraj* und zeigt, dass sie dem aktiven Wortschatz der kroatischen Sprache angehören.

JOŠ O PREDIKATNOM PROŠIRKU

Marija Znika

Nakon studije Mirka Petija Predikatni proširak, Sintakse Radoslava Katičića, odjeljka Sintaksa u Hrvatskoj gramatici, posebice u njezinim izdanjima od 1997., te Silić-Pranjkovićeve Gramatike i niza prikaza činilo se da je sve bilo rečeno što bi o toj sintaktičkoj kategoriji trebalo znati. No pokatkad ipak ima problema jer, čini se, da sve bitno ipak nije rečeno ili nije rečeno na istome mjestu, a i opis vrsta predikatnoga proširka u navedenim se radovima razlikuje pa i to korisnike gramatičkih priručnika, pokazalo se, može zbunjivati.

No krenimo redom. Iz navedene literature razvidno je da je predikatni proširak definiran kao sintaktička kategorija, a noviji je i naziv za tu sintaktičku kategoriju. Pregled nazivlja za nju i načine njezine odredbe donosi M. Peti u spomenutoj knjizi Predikatni proširak (1979.). Za razliku od starijih opisa onoga što se danas naziva predikatnim proširkom koji su ga određivali iz više no jednog odnosa u rečenici, u novijim se opisima ta sintaktička kategorija određuje samo i jedino iz jednog odnosa, i to onoga prema predikatu s kojim čini supredikat nakon što se prethodno lišio svojih predikatnih kategorija. Da je neki predikat zadržao svoje predikatne kategorije, ne bi mogao biti predikatni proširak, nego bismo imali dva predikata i dvije rečenice, a ne jednu rečenicu s predikatnim proširkom. To što neki oblici predikatnoga proširka

naknadno uspostavljaju neki odnos s riječju koja je uvrštena npr. na mjesto subjekta ili objekta, nimalo ne utječe na njegov sintaktički status koji je primarno definiran iz odnosa prema predikatu i riječi koja je baš uvrštena u taj predikat.

U svojoj knjizi M. Peti je, nakon odredbe predikatnoga proširka kao sintaktičke kategorije iz odnosa prema predikatu, dobro uočio da je riječ o dvije vrste, o dva tipa predikatnoga proširka: glagolskome i imenskome:

Konj ide *spavajući*. glagolski predikatni proširak

Sava teče *mutna*. imenski predikatni proširak

Pri analizi glagolskih predikatnih proširaka uočio je da će njihov oblik ovisiti o tome jesu li glagoli ishodišnih rečenica koje se preoblikuju u predikatne proširke bili svršeni ili nesvršeni. Nesvršeni se glagoli iz predikata ishodišnih rečenica pod određenim uvjetima (npr. ista riječ kao subjekt ili objekt u obje rečenice) preoblikuju u predikatne proširke, ali mijenjaju oblik: dolaze u obliku glagolskoga priloga sadašnjeg:

Konj ide. Konj *spava*. → Konj *spavajući* ide.

Za razliku od njih, svršeni se glagoli preoblikuju tako da dolaze u obliku glagolskoga priloga prošloga:

Žena je ušla. Žena je *prekoračila* prag. → Žena je ušla *prekoračivši* prag.

Pri analizi glagolskih predikatnih proširaka podijelio ih je još na obavezne i neobavezne. Neobavezni su oni koji se uvrštavaju uz predikat ako u njemu stoji glagol potpuna značenja (Peti, 1979.: 139.), neovisno o leksičkim sredstvima kojima se predikatni proširak izriče (Peti, 1979.: 144.). Takvi su primjeri:

Stadoh *prestravljen*. (Peti, 1979.: 143.)

Sava teče *mutna*.

Dalje navodi predikatne proširke po tipu (pridjev, imenica, padežni izrazi, participi pasivni, participi prezenta i perfekta itd.)

Obavezni su predikatni proširci uz glagole nepotpuna značenja (Peti, 1979.: 96.), kao u primjerima tipa:

Cintek je ostao *zapanjen*. (Peti, 1979.: 129.)

I trava postaje *modrija*. (Peti, 1979.: 130.)

Peti donosi popis niza glagola nepotpuna značenja i zaključuje da popis nije završen, tj. da je otvoren (Peti, 1979.: 100.).

R. Katičić u svojoj Sintaksi ne dijeli glagolske predikatne proširke u dvije skupine, nego nakon odredbe predikatnoga proširka navodi samo jednu vrst predikatnoga proširka, a primjere koje je M. Peti svrstao u obavezne predikatne proširke Katičić uopće ne smatra predikatnim prošircima kako su definirani u njegovoj Sintaksi, nego ih promatra kao značenjske dopune pojedinih glagola, kao značenjske proširke pojedinoga glagola (Katičić, 1986.: 39., § 75.).

Ruka postade *zdrava*.

Trenutak se činio *povoljan*.

Vraza su smatrali za *lijenčinu*. (Sva tri primjera str. 40.)

Sam naziv proširak pojedinoga glagola možda nije najsretnije odabran jer može zavesti na pomisao da je riječ o sintaktičkoj kategoriji predikatnom proširku.

Pišući u Hrvatskoj gramatici u sintaktičkom dijelu o predikatnom proširku, Peti ne dijeli predikatne proširke na obavezne i neobavezne, a uz definiciju nema ni naznake o vrsti značenja predikatnoga glagola uz koji se predikatni proširak uvrštava (Hrvatska gramatika, 1997.: 570.).

Od raznih oblika koji se mogu uvrstiti kao predikatni proširci, imenski predikatni proširak načelno ne bi smio stvarati probleme jer se iz dviju ishodišnih rečenica, od kojih je jedna npr. s pridjevom predikatnim imenom, proizvodi preoblikom predikatnog proširivanja sintaktička kategorija predikatni proširak:

Sava teče. Sava je *mutna*. → Sava teče *mutna*.

No i tu se mogu pojaviti sumnje i pitanja. Kako to da se *mutna* uvrštava uz predikat *teče*, a sročan je s imenicom *Sava* u subjektu? To bi moglo navoditi na pomisao, a i navodilo je ponekad prije, da je *mutna* kao predikatni proširak istodobno određen iz dvaju odnosa: iz odnosa prema predikatu *teče* i iz odnosa prema imenici *Sava*. Predikatni se proširak kao sintaktička kategorija određuje samo i jedino iz jednoga odnosa, i to onoga prema predikatu izrečenom ovdje riječju *teče*. Ali budući da je predikatno ime druge rečenice koja se uvrštava kao predikatni proširak bilo sročno s imenicom *Sava* u subjektu, ostaje sročno i sa subjektom rečenice u koju se uvrštava, a to je također imenica *Sava*. Pretpostavka je mogućnosti provedbe preobliske predikatnoga proširivanja, kako rekosmo, da u rečenicama koje sudjeluju u sklapanju postoji ista imenica u nekoj od sintaktičkih uloga, ovdje npr. u objektu:

Vide dječaka. Dječak je *mokar*. → Vide dječaka *mokra*.

Predikatni proširak nije, dakle, određen iz dvaju odnosa nego samo iz jednoga. Može biti još poteškoća pri prepoznavanju predikatnoga proširka kad je u pridjevnom obliku jer, zna se da pridjev ako je predikatno ime, može drugom preoblikom, preoblikom atribucije, biti uvršten kao atribut

Kosac kosi travu. Kosac je znojan. → 1. *Znojan* kosac kosi travu.

→ 2. Kosac kosi travu *znojan*.

Nema sintaktičkoga sredstva da jednoznačno zaključimo kako je *znojan* samo i jedino atribut ili samo i jedino predikatni proširak. Sve ovisi o našem razumijevanju načina uvrštavanja *znojan*. Donekle nam mogu biti od pomoći pravila o stilski obilježenom ili stilski neobilježenom i neaktualiziranom redu riječi prema kojima pridjev kao atribut u stilski neobilježenom redu riječi stoji uglavnom ispred riječi koja mu je otvorila mjesto u rečeničnom ustrojstvu. Po tome bismo s veliko sigur-

nošću mogli zaključiti da je u 1. rečenici *znojan* atribut (*znojan kosac*) jer možemo pitati: *Kakav je kosac?* i odgovoriti: *Znojan*. Riječ je samo o opisu kosca. Za drugu rečenicu može nam pomoći pitanje: *Kakav kosi travu?* I odgovoriti: *Znojan kosi*. Tu nije riječ samo o radnji košnje, nego i o tome kakav je onaj koji kosi dok kosi.

Kad je pak riječ o glagolskom predikatnom proširku, a u vezi s glagolskim vidom glagola koji se iz predikata uvrštava uz druge predikate kao predikatni proširak, problem mogu biti i prijelazni glagoli, npr.:

Ušla je u kuću *prekoračivši* prag.

Glagol *prekoračiti* svršen je i zato je predikatni proširak u obliku glagolskoga priloga prošloga. No kako je prekoračiti i prijelazan glagol, on omogućuje da se uza nj uvrsti riječ u akuzativu, jednostavno rečeno: ima rekciju u akuzativu. Na to upozorava R. Katičić: „Uz neke se prelazne glagole javljaju proširci u instrumentalu ili akuzativu.“ (1986.: 40.). Isti autor (1986.: 96.) objašnjava da neki glagoli mogu imati rekciju u akuzativu samo ako imaju uz to i proširke u instrumentalu:

Pa makar *nju* samo zato smatrali *vješticom*.

Oni hoće vidjeti *takve jadnike sretnima*.

Primjere glagola s rekcijom u akuzativu, a koji su uvršteni kao predikatni proširci, R. Katičić navodi dalje uz opis predikatnoga proširka (1986.: 462. – 464.):

A pjesnik, *hladeć* čelo vruće, tad desnicu si na grud stavi...

Joža nagnu *zalivši ispucana usta* i *žednu utrobu svoju*.

Došljak se ukaza sa strane, *dočekavši Jožin izlazak i povik*.

Kad se govori o svojstvima glagola, rekcija i glagolski vid pripadaju tzv. unutrašnjim kategorijama glagola koje ne ovise ni o čemu; one su glagolima inherentne, a utemeljene su na leksičkom entitetu pojedinoga glagola. Te se kategorije ne mijenjaju ni kad se glagoli uvrštavaju u rečenicu:

Voziti koga ili što (automobil) → *Vozim automobil*.

Opasno je *voziti automobil*.

U posljednjoj je rečenici sklop *voziti automobil* subjekt rečenice, a *opasan je* njezin predikat. U rečenici

Uživao je vozeći automobil,

sklop *vozeći automobil* sastoji se od predikatnoga proširka *vozeći* i njegova objekta (dopune) *automobil*. Takvi primjeri mogu zbunjivati korisnike priručnika jer uglavnom nisu objašnjeni. Nije u odredbi predikatnoga proširka, npr. u Hrvatskoj gramatici, navedeno ni to da samo leksički punoznačni glagoli kao predikati otvaraju mjesto predikatnom proširku. Katičić to doduše navodi, ali na drugome mjestu u Sintaksi, u opisu predikata (1986.: 39.), a ne uz odredbu predikatnoga proširka (1986.: 452.), što također može zbunjivati.

Silić i Pranjković u Gramatici (2005.: 292.) također imaju samo predikatni proširak, i to imenski i glagolski (navode i primjere), a leksički nepunoznačne glagole obrađuju kao semikopulativne glagole (2005.: 291., § 1213.), i to kao a) neprijelazne i b) prijelazne. Evo nekih primjera:

- a) Polja će *ostati* pusta. Svi *ispadamo* smiješni. *Osjeća se* prevarenim.
- b) *Smatraju ga* varalicom. Njega *su prikazali* poštenim.

U primjeru *Vozi automobil slijedeći ga* predikatni je proširak *slijedeći*, a *ga* je drugi objekt u rečenici (prvi je automobil), objekt kojemu, kao što rekosmo, mjesto otvara glagol svojim leksičkim entitetom, neovisno o tome je li taj glagol uvršten kao predikat neke rečenice:

Vozi automobil.

ili kao predikatni proširak:

Uživa vozeći automobil.

Predikatnom proširku mjesto u rečeničnom ustrojstvu otvara predikat ako je izrečen leksički punoznačnim glagolom. Glagolski vid predikata ishodišne rečenice utječe na izbor oblika predikatnoga proširka (glagolski pridjev prošli ili glagolski prilog sadašnji), a rekcija glagola, koji se iz predikata neke ishodišne rečenice uvrštava kao predikatni proširak uz takav leksički punoznačan glagol, ostaje sačuvana i ne mijenja se.

Citirana literatura

- Mirko Peti, Predikatni proširak, HFD, Zagreb, 1979.
Radoslav Katičić, Sintaksa hrvatskoga književnog jezika, Nacrt za gramatiku, JAZU i Globus, Zagreb, 1986.
Eugenija Barić i dr., Hrvatska gramatika, 2. promijenjeno izdanje, ŠK, Zagreb, 1997.
Josip Silić, Ivo Pranjković, Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta, ŠK, Zagreb, 2005.

Sažetak

Marija Znika, Zagreb
UDK 81'367, pregledni rad
primljen 16. travnja 2015., prihvaćen za tisak 3. veljače 2016.

More on Secondary Predicate

The place for a secondary predicate in the sentence structure is opened by a predicate expressed by means of a full lexical verb. Verbal aspect of the predicate in the source sentence affects the choice of the form of the secondary predicate (present and perfect participle), while the government of the verb from the predicate of the source sentence, incorporated as secondary predicate with such a full lexical verb, remains preserved and does not change.